

Інклюзивне навчання та зменшення кваліфікаційного розриву в умовах війни

*Квітко Наталія Миколаївна¹, Хренова Вікторія Валеріївна²,
Захаріна Марина Іванівна³*

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2024	Освіта/Педагогіка	37.042- 056.2/.3:37.014.6:355.01(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10593719>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Війна завжди призводить до багатьох проблем і викликів, одним із яких є зростання кваліфікаційного розриву в умовах навчання. Цей розрив означає, що деякі учні мають більші можливості для отримання якісної освіти, тоді як іншим учням доводиться стикатися з більшими викликами та перешкодами у навчанні. Інклюзивне навчання є одним із способів зменшення цього розриву, дозволяючи кожному учневі, незалежно від його особливостей та обставин, отримати відповідну освіту. Метою статті було дослідити роль інклюзивного навчання і зменшення кваліфікаційного розриву в умовах війни для забезпечення доступу до освіти та розвитку всіх людей незалежно від їхніх обмежень та показати, як це може сприяти збільшенню можливостей для усіх учнів і гарантувати їм майбутнє. Для проведення дослідження було використано різні матеріали та методи. Літературний огляд проведений для вивчення вже існуючих наукових джерел, що пояснюють поняття «інклюзивне навчання» та «кваліфікаційний розрив». Збір та аналіз статистичних даних із різних джерел був проведений, щоби краще розуміти ситуацію зі зростанням кваліфікаційного розриву в навчальних закладах під час війни. Після вивчення проблем і викликів, з якими стикаються учні та педагоги в умовах воєнних дій, було проведено дослідження та аналіз досвіду країн, які впровадили інклюзивне навчання. Ці країни розробили методи, стратегії та програми, які допомагають забезпечити доступність та якість навчання для всіх дітей, незалежно від їхнього фізичного та психічного стану навіть в умовах воєнних дій. Крім того, розроблено рекомендації для навчальних закладів та влади з питань впровадження інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву. Результати цього дослідження були порівняні зі стандартами та очікуваннями навчання під час війни. На основі цього досвіду були розроблені рекомендації для навчальних закладів і влади з

¹ доктор філософії, методист, викладач кафедри соціальної роботи, кафедра соціальної роботи, факультет соціально-педагогічних наук та іноземної філології, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків, пров. Руставелі, 7, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4439-3059>

² кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва, гуманітарно-педагогічний факультет, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8384-7554>

³ кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи, Національний університет "Чернігівська політехніка", м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7842-2460>

питань впровадження інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву. Ці рекомендації можуть допомогти покращити умови навчання для всіх учнів, незалежно від обставин. Забезпечення інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву в умовах війни є великим викликом для суспільства та освітніх систем. Однак це необхідна умова для побудови стійкого та мирного суспільства, яке забезпечує можливості та розвиток кожної людини.

Ключові слова: шкільна інтеграція, учні з обмеженими можливостями, активні бойові дії, ізоляція, індивідуальні та колективні відмінності, інституційні перетворення, боротьба з дискримінацією.

Inclusive education and qualification gap reduction in times of war

Annotation. War always leads to many problems and challenges, one of which is the growing educational qualification gap. This gap means that some students have more opportunities to receive quality education, while others have to face greater challenges and obstacles in learning. Inclusive education is one way to reduce this gap, allowing every student, regardless of their abilities and circumstances, to receive appropriate education. Thus, the aim of the article was to explore the role of inclusive education and the reduction of the qualification gap in times of war to ensure access to education and development for all people regardless of their disabilities and to show how this can help increase opportunities for all students and guarantee their future. Various materials and methods were used for conducting the research. A literature review was conducted to study existing scientific sources that explain the concepts of «inclusive education» and «educational qualification gap». After studying the problems and challenges faced by students and educators in times of conflict, research and analysis were conducted on the experiences of countries that have implemented inclusive education. These countries have developed methods, strategies, and programs that help ensure accessibility and quality education for all children, regardless of their physical and mental condition, even in times of war. In addition, recommendations have been developed for educational institutions and authorities on how to implement inclusive education and reduce the qualification gap. The results of this research were compared with the standards and expectations of education during times of war. Based on this experience, recommendations were developed for educational institutions and authorities on the implementation of inclusive education and the reduction of the educational qualification gap. These recommendations can help improve the learning conditions for all students, regardless of their circumstances. Ensuring inclusive education and reducing the educational qualification gap in times of war is a major challenge for society and educational systems. However, it is a necessary condition for building a sustainable and peaceful society that provides opportunities and development for every individual.

Keywords: school integration, students with disabilities, active hostilities, isolation, individual and collective differences, institutional transformation, anti-discrimination.

Вступ

У контексті війни питання інклюзії в освіті потребує конкретних роздумів і дій. Інклюзивна освіта, яка тривалий час асоціювалася зі шкільною інтеграцією учнів з обмеженими можливостями або труднощами в навчанні, має тенденцію розширюватися, щоби врахувати реальність інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву, який є неминучим в умовах війни. З ним пов'язані такі цілі: 1) впровадження спеціальних практик, адаптованих до специфіки та потреб інклюзивного розриву з метою сприяння освітньому успіху всіх, 2) визнання індивідуальних і колективних відмінностей з метою проведення інституційних перетворень,

спрямованих на освітню справедливість та боротьбу з дискримінацією. Отже, інклюзивна освіта має належати усім учням. Запроваджені процеси викладання та навчання повинні дозволяти кожній людині отримати освіту, яка враховує її ідентичність та адаптована до її досвіду, особистісних характеристик та конкретних потреб. Ця концепція інклюзивності враховує, що відмінності є частиною людського різноманіття і що вони повинні бути виражені для того, щоб особливий характер членів спільноти процвітав [1]. Проблема рівності можливостей в інклюзивній освіті полягає в необхідності внесення змін у структуру установ, зокрема шкіл, щоби забезпечити участь усіх індивідів з їхніми відмінностями і врахувати недоліки парадигми асиміляції. В інклюзивній освіті усі учні, незалежно від їхніх особливостей та відмінностей, повинні мати рівні можливості отримувати якісну освіту. Однак існує чимало проблем, які перешкоджають досягненню такої рівності.

Перш за все, для забезпечення інклюзивної освіти необхідно внести зміни у структуру установ. Більшість шкіл та інших освітніх установ мають традиційну організацію і недостатньо підготовлені для роботи з усіма учнями. Потрібно змінити фізичне середовище, зокрема доступність для людей з фізичними обмеженнями, а також забезпечити необхідні ресурси та допоміжні матеріали для учнів із спеціальними потребами. Крім того, необхідно змінити підходи до навчання та оцінювання. Традиційні методи навчання не завжди ефективні для учнів з різними потребами. Вчителі повинні мати знання та навички, щоб адаптувати свої підходи до потреб кожного учня і забезпечити їм індивідуальну підтримку. Крім того, потрібно розглядати різні форми оцінювання, щоби врахувати різноманітність учнів та їхні здібності.

Важливим аспектом є підготовка вчителів та інших фахівців, які працюватимуть у сфері інклюзивної освіти. Необхідно забезпечити їм належну підготовку, зокрема знання про різні типи особливих потреб учнів, методи адаптації навчання та допоміжні технології. Забезпечення постійної підтримки та професійного розвитку для вчителів інклюзивної освіти також є важливим кроком у вирішенні проблеми нерівності.

Загалом, рівні можливості в інклюзивній освіті можуть бути досягнуті шляхом змін у структурі установ, адаптації підходів до навчання та оцінювання, а також підготовки вчителів. Це вимагає зусиль та прийняття інноваційних підходів, але у підсумку призведе до більш справедливої та ефективної освіти для всіх учнів.

Зменшення кваліфікаційного розриву в умовах війни передбачає також створення програм та ініціатив, спрямованих на підтримку й підготовку людей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Це може охоплювати забезпечення можливостей для отримання професійної освіти та навчання, перекваліфікації та підприємницької підтримки. Окрім цього, важливо забезпечити доступ до інформації та консультацій, що дозволить людям здобувати нові вміння та знання в умовах постійної зміни та нестабільності. Отож, це є частиною принципу взаємності процесу адаптації між школою, учнем та його родиною. Інклюзивна освіта ґрунтується на праві всіх отримувати якісну освіту, яка відповідає основним потребам у навчанні та збагачує життя учнів. Надаючи особливу увагу вразливим і неблагополучним групам, вона прагне повністю розкрити потенціал кожної людини. Кінцевою метою інклюзивної якісної освіти є припинення всіх форм дискримінації, сприяння соціальній згуртованості та, в умовах війни, зменшення кваліфікаційного розриву. Освіта має враховувати різні стилі навчання та потреби кожної людини, забезпечуючи індивідуальний підхід. Інклюзивна освіта розробляє стратегії та методики навчання, що відповідають особистим потребам кожного учня. Окрім того, інклюзивна освіта сприяє соціальній згуртованості, створюючи умови для взаємодії та співпраці між різними групами людей. Це сприяє розумінню та прийняттю різноманітності, підтримує розвиток толерантності та взаємодопомоги. У війнах і кризових ситуаціях інклюзивна освіта має важливе значення для зменшення

кваліфікаційного розриву. Вона надає можливості навчання і розвитку людей, які можуть постраждати внаслідок військових дій, економічних чи соціальних перешкод. Кінцевою метою інклюзивної якісної освіти є припинення всіх форм дискримінації й забезпечення рівних можливостей для всіх груп населення. Це не лише сприяє розвитку кожної окремої людини, а й покращує суспільство в цілому, створюючи більш справедливі умови для всіх його членів.

Інклюзивне навчання та зменшення кваліфікаційного розриву в умовах війни є важливим завданням, яке повинно бути вирішене для забезпечення рівних можливостей навчання та розвитку для всіх людей, незалежно від їхнього статусу, походження, здібностей чи обставин життя.

Протягом ХІХ століття на Заході розпочався рух за демократизацію доступу до освіти, що дало змогу створити перші державні школи [2]. Однак лише наприкінці Другої світової війни було започатковано інший рух, який більш конкретно вплинув на розгляд різноманітності в школах [3]. Саме тоді традиційна модель догляду за так званими «дезадаптованими» учнями в школі почала зазнавати трансформацій [4]. У Сполучених Штатах і низці європейських країн поступово будується мережа спеціальних шкіл, допоміжних класів і спеціальних класів, щоби так звані «інакші» діти могли перебувати під наглядом програм, що відповідають їхнім потребам [5]. Поступово створюється чимало спеціальних класів, що дозволяє здійснювати фізичну та соціальну інтеграцію все більшої кількості учнів з особливими освітніми потребами в межах тих самих шкіл, що й їхні однолітки.

У 1970-ті та 1980-ті роки спостерігався швидкий прогрес у впровадженні інтеграційних практик, але невдовзі цей процес став затримуватися. Хоча інтеграція в загальноосвітні школи стала більш поширеною, існують різні механізми, що надають окрему освіту деяким молодим людям, і це обумовлено тим, що їхні потреби вважаються надто великими для того, щоб вони могли відповідати загальній освіті, яка надається [6]. Що більші потреби цих учнів, то більші «сегрегативні обхідні шляхи». Окрім цього, практика інтеграції піддавалася критиці, оскільки учнів з особливими освітніми потребами просили адаптуватися до моделі, що діє в загальноосвітніх школах. Мета полягала в тому, щоб «асимілювати» їх, а не реально інтегрувати [7]. Наразі багато шкіл у світі все ще не дбають про різноманітність, незважаючи на прогрес і зміни. Проте прихильники інклюзії виступають за створення спільнот учнів з різними профілями в загальному класі.

Інклюзивний підхід в освіті зараз інвестується у вирішення проблеми різноманітності ширше, поза виключним розглядом ситуацій інвалідності або труднощів у навчанні [8]. Багато дослідників зараз обґрунтовують свої наукові тези на цьому підході, аби говорити про будь-якого учня, який ризикує бути маргіналізованим, і керувати проблемами, пов'язаними з різноманітністю загалом у шкільному середовищі. Інклюзивний підхід в освіті передбачає, що всі учні, незалежно від їхніх особливостей, потреб і вмінь, мають право на повноцінну й ефективну освіту. Це означає, що школи повинні створювати такі умови, які б дозволяли кожному учневі брати участь у навчальному процесі, отримувати необхідну підтримку та розробляти власний потенціал. Інклюзивний підхід в освіті не обмежується лише учнями з особливими освітніми потребами, а й враховує всі форми різноманітності, такі як соціальний статус, культурна приналежність, мовні особливості тощо. Основним принципом є впевненість у тому, що кожен учень має право на шанс отримати якісну освіту та бути повноправним членом шкільної спільноти.

Багато дослідників сьогодні звертаються до інклюзивного підходу в освіті, оскільки він дає змогу ширше розглядати проблему різноманітності. Замість фокусування на окремих індивідах, він ставить акцент на створення взаємопов'язаних

систем і спільнот у школі, де кожен учень має місце, можливості для розвитку та підтримку.

Інклюзивний підхід в освіті є важливою складовою сучасної педагогічної практики і сприяє створенню рівних умов для всіх учнів. Він покликаний сприяти тому, що жоден учень не буде виключений або маргіналізований у школі, а кожен отримає можливість розкрити свій потенціал і досягти успіху.

М. Енсінас-Мартін та М. Черян пояснюють, що, хоча деякі автори використовують термін «інклюзивна освіта» для позначення навчання дітей з обмеженими можливостями в загальному освітньому контексті, на міжнародному рівні ця перспектива зараз частіше сприймається як «всеосяжна реформа, яка сприяє різноманітності серед усіх учнів» [8]. На думку Г. Кремснер, люди, які перемістилися внаслідок війни, часто піддаються тим самим механізмам (соціальним репрезентаціям) виключення, що й особи з обмеженими можливостями. Те ж саме можна сказати й про інші групи міноритаризованих груп населення. Тому інклюзивна освіта, як ми зараз чуємо все частіше, повинна бути доступна всім, незалежно від походження, соціально-економічного становища, мови, культури тощо. Кінцевою метою такої перспективи є вирішення проблеми расизму, несправедливості та соціальної ізоляції, ставлення й поведінки, які виникають у деяких людей, коли вони стикаються з різноманітним соціальним класів, етнічної приналежності, релігії, статі та здібностей [9].

У цьому контексті необхідно зазначити, що школа відіграє важливу роль у механізмах суспільного відтворення [10, с. 99]. Учені наголошують на відповідальності школи за академічну неуспішність, а не на відповідальності учнів. На думку автора, причини невдач можна знайти в інтерпретації навчальної програми, нагляді за навчанням та оцінюванні. Інклюзивна освіта – це парадигма, в основі якої лежить відповідальність школи за освітній успіх усіх учнів. Ця перспектива є частиною епістемологічної позиції соціального конструктивізму в тому сенсі, що вважається: труднощі, які відчуває учень, не пов'язані з ним, що вони є результатом його зіткнення зі шкільною ситуацією, яка була розроблена для нього, але яка не завжди йому відповідає. Інклюзивні теоретики вважають освіту фундаментальним правом. Це шкільна модель, яка відповідає потребам усіх, незалежно від того, чи мають учні труднощі з навчанням чи адаптацією [11].

Інклюзивна освіта ґрунтується на демократичних і гуманістичних принципах, підкріплених цінностями рівності та соціальної справедливості [12, с. 501]. Згідно з гуманістичними принципами, люди народжуються рівними, а нерівність є продуктом різних обставин і соціальних конструктів. На думку А. Карвальо, А. Косме та А. Вейга, справедливість полягає у визнанні наявності множинних і плинних ідентичностей без оцінки одного способу буття більше, ніж іншого [13]. У більш широкому сенсі, в школах справедливість також може означати розподіл ресурсів відповідно до потреб учнів, а не забезпечення рівного доступу до них кожного учня. Під соціальною справедливістю тут мається на увазі ліквідація інституційного домінування та пригнічення маргіналізованих груп [14, с. 43]. Інклюзивна освіта ґрунтується на етичному принципі та означає право на інакшість. Прихильники цього підходу розглядають соціальне, етнокультурне, мовне та релігійне різноманіття як перевагу, а не як слабкість [15]. Так, цивілізоване суспільство відмовляється від стигматизації або навішування ярликів на учнів, не приховуючи й не заперечуючи відмінностей, які їх характеризують, прагне подолати ці відмінності, інтегруючи їх і спираючись на них.

Відповідно, *метою статті* є дослідження ролі інклюзивного навчання у зменшенні кваліфікаційного розриву в умовах війни. Завдання статті: 1) визначення поняття інклюзивне навчання та кваліфікаційний розрив; 2) аналіз проблем і викликів, що виникають у навчальних закладах в умовах війни; 3) розгляд досвіду країн, які

успішно впроваджують інклюзивне навчання в умовах конфлікту; 4) проведення аналізу результатів досліджень та розробка рекомендацій для навчальних закладів і влади з питань впровадження інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву.

Матеріали та методи. Для визначення поняття інклюзивної освіти та кваліфікаційного розриву були використані наступні матеріали та методи: літературний огляд уможливив вивчення відповідних наукових джерел, що досліджують та пояснюють обидва поняття; збір та аналіз статистичних даних з різних джерел допомогли охарактеризувати ситуацію зі зростанням кваліфікаційного розриву у навчальних закладах під час війни.

Проведено комплексне дослідження проблем і викликів, щоби з'ясувати основні проблеми і виклики, з якими стикаються учні та педагоги в умовах воєнних дій. Проведено дослідження та аналіз академічних джерел і звітів про успішні країни, які впровадили інклюзивне навчання у складних умовах війни.

На основі досвіду країн, які успішно впровадили інклюзивне навчання в умовах війни, вивчено методи, стратегії та програми, які використовуються в цих країнах для забезпечення доступності та якості навчання для всіх дітей, незалежно від їхньої фізичної та психічної кондиції. Після порівняння результатів зі стандартами та очікуваннями навчання під час війни, розроблено рекомендації для навчальних закладів і влади з питань впровадження інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву.

Результати

В умовах війни освіта дітей, які проживають у зонах бойових дій, опинилася під загрозою. Освіта – це процес навчання, за допомогою якого діти та дорослі набувають навичок, необхідних для їх академічного, соціального та професійного розвитку. Освіта також допомагає зміцнити здатність до стійкості, самозахисту та поваги до людських цінностей. Перебої в освіті, спричинені війною, обмежують майбутні можливості та вибір дітей. Вони ставлять під загрозу безпеку і розвиток суспільства. У довгостроковій перспективі це призводить до дефіциту та погіршення освітніх послуг. Унаслідок цього спостерігається значне падіння попиту на освіту, якщо сім'ї вже намагаються задовольнити свої базові потреби.

Сьогодні проблеми освіти є гострими, а зусилля, спрямовані на визнання освіти гуманітарною потребою, призвели до появи потреб розвитку інклюзивної освіти, яка надає рівні можливості для навчання та освіти всім учасникам навчального процесу незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, потреб, природжених або набутих обмежень. Інклюзія охоплює не лише учнів з фізичними, розумовими, емоційними або психічними особливостями, а й учнів з різними культурними, соціальними та мовними характеристиками. В умовах війни першочерговою проблемою інклюзії постає кваліфікаційний розрив – нерівність у рівні навчання та кваліфікації між різними групами людей. Це може стосуватися учнів з різними соціоекономічними статусами, місцем проживання, культурними та мовними характеристиками, а також учнів з особливими освітніми потребами. Кваліфікаційний розрив відображає недостатню рівність в доступі до якісної освіти та може мати негативні наслідки для соціального розвитку та рівня життя особистостей. Досягнення більшої рівності інклюзивним навчанням є одним із способів зменшення кваліфікаційного розриву.

Деякі країни успішно впроваджують інклюзивне навчання в умовах конфлікту, що може слугувати прикладом для інших. Наприклад, Ліван приймає значну кількість сирійських біженців, і уряд співпрацює з організаціями та міжнародними партнерами для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей [16]. Іспанія також впроваджує інклюзивну освіту для дітей з інвалідністю в Каталонії, де є спеціальні класи для

інклюзивного навчання та підтримка педагогічних працівників [17]. Порівняння схем цих двох країн засвідчує, що вони мають різні цілі та практики, проте обидві орієнтовані на допомогу дітям у скрутному становищі та підтримують інклюзивну практику. Це також підкреслює важливість життєвої сили, яку можуть надати особливим дітям. Досвід цих країн демонструє, що психічне здоров'я має великий вплив на шкільну ситуацію. Проте це призводить до збільшення невизначеності серед фахівців щодо розрізнення між медичними порадами й педагогічними знаннями. Межі стираються, і конкретика зникає. Варто зазначити, що освітньо-педагогічна експертиза зазвичай не враховує рекомендації щодо психічного здоров'я. Проте Іспанія пропонує власну позицію, яка базується на відновленні ефективних професійних практик освітян і педагогів. Ці практики є насиченими та креативними для тих, хто достатньо уважний і розуміє, що інклюзивна освіта вже працює. Турбота про інших створює благодатне середовище для інклюзивної освіти та підтримує невидимі професійні голоси, які важливо чути щодня. Ця перспектива відображає нову парадигму не лише в практичному аспекті, а й в епістемологічному, оскільки вона переглядає важливість клінічних і порівняльних випадків у дослідженнях інклюзивності. Вона не відкидає нарративність та історичний контекст, однак покладається на метафізику, яка виступає її основою та об'єктивним симптомом реальності. Цей процес дає визнання справжньої місії та контурів навчання інклюзивного вчителя, який є посередником у розумінні різноманітності.

Інклюзивний підхід в освіті відкриває двері для доступності, рівності та справедливості для всіх учнів, незалежно від їхньої національності, релігії, статі, інвалідності або соціального статусу. Цей підхід позитивно впливає на кожного учня, оскільки забезпечує їм рівні можливості для навчання та розвитку.

Учених і спеціалістів цікавить впровадження інклюзивної освіти з кількох причин. По-перше, інклюзивна освіта сприяє розвитку суспільства та вихованню толерантнішого середовища. Інклюзивна освіта зменшує соціальну відокремленість та дискримінацію, що є важливим кроком у будівництві справедливого суспільства.

По-друге, інклюзивна освіта позитивно впливає на особистість учнів. За допомогою цього підходу учні навчаються взаємодіяти та співпрацювати з різними людьми, розвивають емпатію та розуміння, а також набувають навичок соціальної адаптації.

По-третє, інклюзивна освіта сприяє розвитку особистих і професійних навичок учителів та спеціалістів. Вона вимагає нового, диференційованого підходу до навчання та організації класу, а також спроможності працювати з різноманітними учнями й їхніми потребами.

Новітні технології та наукові досягнення також стимулюють інтерес до впровадження інклюзивного підходу в освіті. Завдяки цим інноваціям відкриваються нові можливості для удосконалення освіти та навчання учнів із різноманітними особливими потребами.

Отже, інклюзивний підхід в освіті є важливим предметом зацікавленості учених і спеціалістів, оскільки дозволяє змінити парадигму шкільної рівності та створити демократичну й рівноправну освітню систему.

Вимога до забезпечення рівності доступу до освіти та застосування справедливих практик і адаптації до індивідуальних потреб учнів з метою досягнення індивідуального успіху можна вважати потребою в реформуванні навчальних програм і педагогічних підходів. Ця трансформація культурного та структурного характеру передбачає важливий процес у школах, який спирається на принципи інклюзивної освіти.

Основою розвитку інклюзивного навчального середовища для України є необхідність оцінки та вдосконалення існуючих практик, а не радикальні перетворення в системі освіти чи повне впровадження нових практик. Задля досягнення найкращих

результатів учнів, дорослим необхідно змінити своє ставлення та підходи. З цією метою вчителям та адміністраторам шкіл потрібно постійно й спрямовано працювати, усвідомлюючи, що ефективність навчання залежить від їхніх зусиль.

З цією метою, в умовах війни, для зменшення кваліфікаційного розриву інклюзивна освіта вимагає переходу від традиційних шкільних практик (викладацьких, педагогічних, управлінських) до нових, диференційованих та інноваційних практик. Сьогодні школи України відповідально ставляться до різноманітності учнів, пріоритетом для яких мають бути діти, котрі втратили можливість навчатися в загальноосвітніх школах. Інклюзивність вимагає врахування потреб кожного учня, це процес, який потребує часу та фінансування. Для сталості змін у шкільній культурі необхідно реалізовувати чітке бачення, що базується на інклюзивних і спільних цінностях. Проте варто пам'ятати, що ця культура не є універсальною моделлю для всіх шкіл, кожна з них повинна зосередитися на власних адаптаціях і підтримці своїх учнів.

Українські педагоги чимраз частіше акцентують на необхідності формальної освітньої політики, що загалом сприяє розвитку інклюзивної освіти та інституційних культур із постійною підтримкою впровадження інклюзивних практик у школах. Для успішного здійснення такої діяльності *in situ* у школах необхідно переглянути методики оцінювання, організувати вибіркові курси, шкільні переходи, механізми інформування учнів про їх вибір орієнтації та його наслідки для подальшої кар'єри й інші аспекти. У цьому контексті дослідники пропонують шкільному персоналу критично оцінити баланс між врахуванням конкретних потреб і досягненням академічних успіхів. Здійснення розвитку розпізнавання, чутливості та прийняття голосів учнів із різних верств суспільства (та досвіду) у шкільному середовищі, навіть якщо це вимагає перегляду шкільної культури, є перспективним напрямком. Особливо рекомендується міжкультурне навчання, яке сприяє процесам децентрації й взаємної адаптації, оскільки необхідно прагнути до навчання, що допомагає усвідомити власну культурну ідентичність крізь призму культурних особливостей інших, відмовитися від есенціалізації характеристик і конструювання відмінностей, а також протистояти процесам виключення в школі. Застарілі практики потрібно замінити трансформаціями, спрямованими на істинну інклюзію в шкільному середовищі. Проте, звичайно, усі трансформації стикаються з викликами, які ще варто вирішити. Проблеми та виклики у навчальних закладах в умовах воєнних дій (табл. 1).

Таблиця 1

Аспекти, що виникають у навчальних закладах в умовах війни

Проблеми	Виклики
Несприятливі умови для навчання та розвитку дітей.	Війна та конфлікти часто є причиною зниження якості освіти й обмеження доступу до освіти для багатьох дітей.
Фізичний стан навчальних закладів.	Будівлі можуть бути пошкоджені або знищені внаслідок військових дій, що ускладнює навчання дітей. Бракує просторів для навчання, а також необхідних ресурсів і матеріалів. Це може призвести до зменшення мотивації дітей до навчання та недосконалого оволодіння ними новими знаннями.
Залучення до навчального процесу всіх дітей, зокрема тих, хто має особливі освітні потреби.	В умовах війни, де відкритість і доступ до освіти є обмеженими, діти з інвалідністю або слабкою успішністю можуть бути виключені з процесу навчання. Це порушує

	принципи інклюзивної освіти, утруднює їх подальше навчання і включення в суспільство.
Забезпечення психологічного благополуччя дітей під час війни.	Учні переживають стрес і травми, що може вплинути на їхню здатність до навчання та концентрацію. Вчителі, шкільні психологи та інші учасники освітнього процесу мають бути готовими до роботи з такими дітьми, надавати їм підтримку та ресурси, які необхідні для подолання травматичних ситуацій.
Тривалі бойові дії.	Необхідно переглянути програми та пріоритети навчання, надати більше уваги створенню безпечного освітнього середовища, формуванню в учнів навичок діяти в надзвичайних ситуаціях воєнного характеру, вихованню учнів в контексті здатності і прагнення до діалогу та взаєморозуміння.

Джерело: власна розробка авторів.

Описані проблеми та виклики, а також успішний досвід інших країн свідчать про необхідність акцентування уваги до освіти в умовах конфлікту. Навчальні заклади повинні забезпечувати навчання та розвиток усіх дітей, незалежно від їхнього стану здоров'я і особливих потреб. Для досягнення цієї мети необхідні ресурси, співпраця з міжнародними партнерами та відповідність принципам інклюзивної освіти.

У цьому аспекті розроблено рекомендації для навчальних закладів і влади з питань впровадження інклюзивного навчання та зменшення кваліфікаційного розриву (табл. 2).

Таблиця 2

Рекомендації для навчальних закладів для зменшення кваліфікаційного розриву

Рекомендація	Спосіб впровадження
Розробка та реалізація інклюзивної освітньої політики.	Гарантія всім дітям та молоді рівних можливостей отримання якісної освіти. Політична стратегія повинна передбачати відкриття спеціальних класів і груп для дітей з особливими потребами, а також надання їм адекватних матеріальних та методичних ресурсів.
Забезпечення перепідготовки педагогічних працівників для роботи з учнями з особливими потребами.	Введення інклюзивної методики навчання способом взаємодії з учнями різного рівня навчальних можливостей та оптимальному використанню ресурсів у навчальному процесі.
Створення підтримувального навчального середовища для всіх учнів.	Завдяки адаптації інфраструктури навчальних закладів, створення спеціальних програм психологічної та соціальної підтримки учнів, сприяння

	налагодженню комунікації між учнями різного рівня навчальних можливостей та їхніми батьками.
Залучення батьків до процесу навчання та партнерства зі школою.	Проведення регулярних зустрічей, консультацій і тренінгів для батьків щодо впровадження інклюзивного навчання та співпраці з учителями.
Забезпечення ефективної системи моніторингу та оцінювання якості навчання.	Оцінка навчальних досягнень всіх учнів, включно з тими, хто має особливі потреби. Результати моніторингу варто використовувати для впровадження корекційних заходів та покращення якості навчання.
Залучення громадськості до підтримки інклюзивної освіти.	Проведення інформаційно-освітньої кампанії про важливість інклюзивного навчання та можливості покращення доступу до якісної освіти для всіх учнів.
Надання переваги роботодавцям, які прагнуть зменшити кваліфікаційний розрив і пропонують різні ініціативи для навчання працівників.	Впровадження програм професійного розвитку та навчання на робочому місці може позитивно вплинути на зменшення кваліфікаційного розриву й підвищення успішності працівників.

Джерело: власна розробка авторів.

Результати огляду продемонстрували, що інклюзивна освіта й надалі залишається викликом як на системному рівні, так і з точки зору самостійної праці кожної окремої школи. Цей процес постійно стикається зі сумнівами щодо відповідальності школи за елімінацію нерівностей, виключення та соціальних нерівностей, і його шлях ускладнений різними перешкодами, непередбачуваними ситуаціями та емоційними напруженнями. Сторони шкіл повинні мати підтримку з боку шкільних стейкхолдерів, органів влади та національної освітньої політики для співпраці та колективності. Крім того, впровадження інклюзивних практик в умовах війни вимагає рішучих дій з боку уряду. Однак постійна децентралізація і дискримінація зобов'язують уряд бути уважним та усвідомлювати процеси виключення, які часто є нормою в шкільній культурі.

Ця складність підкреслює вагомість розвитку початкового та континуального професійного навчання з метою підтримки шкільного персоналу, а також директорів шкіл у цих справах, і сприяння спільному обміну з метою відкритого обговорення цих питань для ефективного впровадження змін. У цьому контексті надання голосу працівникам шкіл, де відбуваються активні бойові дії, і оцінка їхнього досвіду стають шляхами розробки рішень. Фактичне та стале впровадження інклюзивних і міжкультурних компетенцій суб'єктами на місцях залишається проблемою, яка потребує постійної підтримки у повсякденному шкільному житті.

Інклюзивна освіта означає, що всі учні, незалежно від їхніх особливостей та потреб, повинні мати рівні можливості отримати якісну освіту. Однак результати огляду показують, що багато країн і зараз зустрічаються з труднощами у забезпеченні інклюзивної освіти.

На системному рівні інклюзивна освіта вимагає розвитку педагогічної політики та практик, які сприяють участі всіх учнів в освітньому процесі. Це означає зміну культури та підходів до навчання з урахуванням різноманітних потреб учнів і надання їм

підтримки та доступу до необхідних ресурсів. Однак такі зміни часто зустрічають опір і потребують значних зусиль з боку органів управління та співробітництва зі школами.

Інклюзивна освіта, з точки зору окремих шкіл, вимагає розробки й впровадження інклюзивних практик, які сприяють навчанню та розвитку всіх учнів. Це може передбачати індивідуальне планування та адаптацію уроків, використання додаткових ресурсів та спрямування підтримки на учнів з особливими потребами. Однак виконання цих практик вимагає додаткового часу, знань та ресурсів, що може бути складним для багатьох шкіл.

Узагальнюючи, результати огляду підтверджують, що інклюзивна освіта залишається викликом як на системному рівні, так і для окремих шкіл. Проте важливо продовжувати працювати над розвитком політики та практик, які підтримують інклюзивну освіту й забезпечують всім учням рівні можливості для успіху.

Висновки

Отже, основою розвитку інклюзивного навчального середовища для України є поступове оцінювання та вдосконалення існуючих практик, а не радикальні перетворення в системі освіти чи повне впровадження нових практик. Для досягнення найкращих результатів для учнів, всім учасникам освітнього процесу потрібно змінити своє ставлення та підходи до нього. Це вимагає від учителів та адміністраторів шкіл постійної й спрямованої роботи, усвідомлюючи, що ефективність навчання залежить від їхніх зусиль.

Умови війни вимагають переходу на нові, диференційовані та інноваційні практики інклюзивної освіти, щоби зменшити кваліфікаційний розрив. Сучасні школи України розуміють важливість різноманітності учнів і мають пріоритет для дітей, які не можуть навчатися в закладах загальної середньої освіти. Інклюзивність передбачає врахування потреб кожного учня, що вимагає часу та фінансування. Аби забезпечити сталі зміни в шкільній культурі, необхідно мати чітке бачення, яке базується на інклюзивних та спільних цінностях. Однак варто пам'ятати, що кожна школа повинна зосередитися на власних адаптаціях і підтримці своїх учнів, оскільки ця культура не є універсальною моделлю для всіх шкіл.

Українські педагоги дедалі більше звертають увагу на формальну освітню політику, яка загалом сприяє розвитку інклюзивної освіти та інституційних культур з постійною підтримкою впровадження інклюзивних практик у школах.

Отже, для створення інклюзивного навчального середовища в Україні необхідно оцінювати та вдосконалювати існуючі практики, змінювати ставлення учасників освітнього процесу та оточення, працювати над адаптацією шкільної культури та підтримкою учнів. Необхідно також переглянути методики оцінювання та організувати механізми підтримки інклюзивних практик у школах. В межах інклюзивного навчання необхідно сприяти розвитку розпізнавання, прийняття та чутливості до голосів учнів різних соціальних верств. Разом із тим, кожна школа повинна розглядати власні адаптації та підтримку своїх учнів, оскільки інклюзивна культура не є універсальною моделлю. Розвиток інклюзивної освіти потребує підтримки формальної освітньої політики та інституційних культур у школах, зосередженої роботи педагогічного персоналу та постійної підтримки впровадження інклюзивних практик.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку є включення незалежних груп дослідників, фахівців із психології та соціальних наук. Це може сприяти більш об'єктивному розумінню проблематики інклюзивного навчання та зменшенню кваліфікаційного розриву в умовах війни. Крім того, вивчення гендерних аспектів цих питань може виявити нові інсайти та запропонувати ефективні стратегії для залучення різних груп здобувачів до освіти та навчання. Цінним є також проведення всебічного

аналізу досвіду та практик, вже наявних у сфері інклюзивного навчання, і зменшення кваліфікаційного розриву в умовах конфлікту. Це може дати поштовх для розробки нових інноваційних підходів і стратегій.

В аспекті розкритого питання варто звернути увагу на дослідження впливу воєнних конфліктів на психологічний стан здобувачів освіти та їх можливості для навчання. Розуміння цих проблем може сприяти створенню відповідних програм і підходів для підтримки здобувачів освіти та покращення їхніх шансів на отримання якісної освіти. Не менш актуальним буде дослідження впливу наявності зони конфлікту на педагогічний процес, зокрема інклюзивне навчання, аналізувати вплив економічних, соціальних і політичних чинників на умови освіти в умовах війни. Вивчення і практичне застосування технологій інклюзивного навчання та віртуальної реальності також може стати перспективною галуззю досліджень, які забезпечать доступ до якісної освіти тим, хто перебуває в зоні конфлікту, і в той же час зменшать кваліфікаційний розрив.

Список використаних джерел

1. Краснощок, І. П. (2019). Виховна компетентність майбутнього педагога: зміст та структура. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (182), 90–98. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/177>
2. Paglayan, A. S. (2021). The non-democratic roots of mass education: Evidence from 200 years. *American Political Science Review*, 115(1), 179–198. <https://doi.org/10.1017/S0003055420000647>
3. Ellis, C. (2020). History of colonial education: Key reflections. In P. Sarangapani & R. Pappu (Eds.), *Handbook of education systems in South Asia. Global education systems*. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3309-5_70-1
4. Crow, M. M., & Dabars, W. B. (2020). *The fifth wave: The evolution of American higher education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. <https://searchworks.stanford.edu/view/13595422>
5. Tanner, D. (2020, October 27). History of curriculum development in schools. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.1037>
6. Рібцун Ю. (2021). Вивчення практичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*, (3), 49–55. <https://lib.iitta.gov.ua/726830/>
7. Khalid, A., Fazil, H., Amanat, A., Rasool, U., Nawaz, H. S., & Iqbal, M. N. (2023). Gaps between general and special education policies and their implications regarding inclusive education in Pakistan: A qualitative study. *Al-Qantara*, 9(1), 278–298. <https://alqantarajournal.com/index.php/Journal/article/view/199>
8. Encinas-Martín, M., & Cherian, M. (2023). *Gender, education and skills: The persistence of gender gaps in education and skills*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/34680dd5-en>
9. Kremsner, G. (2023). Becoming an inclusive teacher: Reducing gaps in theory and practice through inclusive research. *International Journal of Inclusive Education*, 27(10), 1148–1162. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1882055>
10. Mahmut, Ö. Z. E. R. (2021). A new step towards narrowing the achievement gap in Turkey: «1,000 schools in vocational education and training» project. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 2021(1), 97–108. <https://doi.org/10.14686/buefad.824697>
11. Hussain, D. W. (2023). Do national qualification frameworks help reduce the skills gap? A critical perspective. In *IN4OBE global virtual summit 2022 transforming education and empowering learners (IN4OBE 2022)*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4442249

12. Hajisoteriou, C., & Sorkos, G. (2023). Towards a new paradigm of «Sustainable Intercultural and inclusive education»: A comparative «blended» approach. *Education Inquiry*, 14(4), 496–512. <https://doi.org/10.1080/20004508.2022.2071016>
13. Carvalho, A. E., Cosme, A., & Veiga, A. (2023). Inclusive education systems: The struggle for equity and the promotion of autonomy in Portugal. *Education Sciences*, 13(9), Article 875. <https://doi.org/10.3390/educsci13090875>
14. Masalesa, M. J. (2022). Human dignity is central to inclusive education. In M. Maguvhe & M. Masuku (Eds.), *Handbook of research on creating spaces for African epistemologies in the inclusive education discourse* (pp. 37–50). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-4436-8.ch004>
15. Elfert, M. (2023). Humanism and democracy in comparative education. *Comparative Education*, 59(3), 398–415. <https://doi.org/10.1080/03050068.2023.2185432>
16. Al-Hroub, A., & Jouni, N. (2023). Inclusive education in Lebanon: An overview of the concept and its implementation. In *School inclusion in Lebanon: Integrating research on students with giftedness and learning disabilities into practice* (pp. 25–36). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-34779-5_2
17. Sánchez Díaz, M. N., & Morgado, B. (2022). ‘With arms wide open’. Inclusive pedagogy in higher education in Spain. *Disability & Society*. <https://doi.org/10.1080/09687599.2022.2162858>